

Een rubriek over letterkunde

o.r.v. Jan Kooistra, Wissingehof 75,

Leek, telefoon 05945-15510

30 okt. 1980

De tuin der letteren

BOEKBESPREKING

Van de vos Reinaerde; in 't dialect van 't Oldambt, door J. Dijkstra. Groningen, Stabo/Sasland, z.j. Mit plaatjes van H. E. Roodenburg.

Van den Vos Reinaerde geldt als het hoogtepunt van de middel nederlandse letterkunde. Prof. Entjes uit Zuidhorn zegt dat in zijn nabeschuiving bij Dijkstra's vertaling. Hij is in goed gezelschap. Niet alleen Doorenbos, maar ook te Winkel, Walch, Knuvelder enz. zeggen hetzelfde. Geschreven door ene „Willem die Madoc maecte" is over de datum waarop het gedicht ontstond, de maker zelf, zijn bedoeling, niet veel bekend. Omdat in de tweede helft van de dertiende eeuw al een latijnse vertaling, Reynardus Vulpes, verscheen, neemt men aan dat Van den Vos Reinaerde de geboorte in de eerste helft van de dertiende eeuw zal liggen. Heeroma probeert in zijn De andere Reinaert achter de bedoeling van de dichter te komen. Dat lukt hem niet, maar wel bewijst hij blijvend dat Van den Vos Reinaerde een doodernstig gedicht is. Daarmee heeft Willem (die Madoc maecte) zich afgezet tegen een deel uit de Roman de Renard, Le plaid, dat veel oppervlakkiger en vrolijker is. Voorzichtig denkt Heeroma dan ook bij Willem aan een gehuwde geestelijke, die in de tijd dat het celibaat steeds dwingend werd opgelegd de waarde van het huwelijk blijft verdedigen. Waar is dat in het gedicht andere geestelijken als Belijn de Ram, Cuwaert de haas, als lachwekkende homofieltjes of schunnige schuinsmarcheerders worden voorgesteld. De lezer kent natuurlijk de ongereve inhoud van Van den Vos Reinaerde: het hofgeding, eerste dagvaarding (als iemand voor de koning moest verschijnen werd hij gedaagd. Kwam hij naar het hof dan kwam hij „opdagen", vandaar!), tweede dagvaarding en derde, het oprichten van de galg, eerherstel, de wraak op Cuwaert en de koning, vlucht naar „die woestine".

Van dit meesterwerk van onze literatuur Uberhaupt heeft Jelte Dijkstra, geboortig uit Grijpskerk, in 1920 een vertaling gemaakt „in 'n grönneger tongval". Uiteraard heeft hij de scène waar Tibeert de kater in zijn doodsangst een van de zaadballen van de pastoor afbijt (in het vervolg „ludet hi (de pastoor dus) met eere (een) clocken") weggelaten. Voor het overige heeft hij een milde vertaling gemaakt die de felheid van het origineel ontbeert. In feite is zijn „Reintje"(!) een kinderboekenheld geworden, een aanzienlijke degradatie. Dat neemt niet weg dat we met zijn vertaling een boek van grote bekoring voor ons hebben. Daarom geef ik u uit het begin van ons heldendicht de passage waar na Grimbeert's pleidooi ten gunste van zijn oom Reinaert het lijk van de vermoorde kip Coppe wordt gebracht:

Nog onner Grimbert zien verhoalen
zagen ze van de baargen doalen
hoanen en hennen mit 'n boar.
Veurop gong de heer Cantecloar;
het dode hennechie was Coppe:
Reinaerd (hier vergat Dijkstra „Reintje" te zetten, J. K.)
haar heur bie de croppe
glad heur heufd en haals ofbeten.
Ze haren kloagd en kraaid en kreten—
de vorst zol 't zain mit aigen ogen,
wat heur geslacht wel mos gedogen!
Van verdrait klapte Cantecloar
mit de vleugels . . .

Verder zitten er echte groninger typeringen in. Als Reinaert Cuwaert (tussen zijn benen, we herinneren ons de toespeling van Heeroma dat de geestelijke haas Cuwaert homofiel was) het credo leert, bijt hij hem bijna de hals af. Cuwaert wordt omschreven als een haas „die noit eenich dier ghedede", kwaad deed dus. Dijkstra vat subliem samen:

Cuwaert, 't hoaske, 't zaachte daaier.

De plaatjes van Roodenburg bij Dijkstra's vertaling zijn in hun simpelheid ècht voor kinderen bedoeld. De uitgave heeft de tweede druk keurig verzorgd, niets dan lof.

Sinds de verschijning van de „Isengrimus”, de „Roman de Renart” en de Middelnederlandse versie van „Van den vos Reinaerde” van de onbekende Willem, is er veel met de verhalen van de sluwe vos gesold. Elke generatie heeft erin iets van zijn gading gevonden. In tijden van overheersing door edelen werd Reinaert de Robin Hood van verdrukten, in tijden van kerkelijke overheersing werd de vos de vrijbuiters voor de vrijdenkers, en ga zomaar door. Voor velen in schoolse tijden was hij echter een kwelgeest, wiens taal te vaak oorzaak was van diepe droefheid. Teksten vol onbegrijpelijkheden moesten worden doorgeworsteld, waardoor 't leesplezier v6r te zoeken bleef.

2 febr. 1980 Wimsch.C.

LET-TER-GRE-PEN

door Ad But

E6en van de eerste gepopulariseerde vertalingen was de poging, die Louis Paul Boon ondernam. Hij legde de verhalen van Isengrimus (van Nivardu), Le roman de Renart, Reinhart Fuchs van Goethe, Van den Vos Reinaerde (van Willem, die „Madock gemaeked hevet”) naast elkaar en schreef z'n vorstelrijk verhaal „Wapenbroeders”, als een parodie op de socialistische ondergang van het Vlaanderen na de oorlog: Reinart als kwajongen, hekelend de slechte en verburgerlijkte sociale toestanden.

Een voorbeeldje uit deze tekst, waarin de vrouw van de wolf Isengrimus, Hersinde, haar echtgenoot vertelt van de walgelijke streken, die Reinaert heeft uitgehaald:

„Met de ijzeren stoofpot, waarin zijn oren gekromd zaten wist Isengrimus niet meer, waar hij zich bevond, en met de schop onder zijn kont wist hij daarna niet waar hij heenrolde. Ik moet voorwaar een vieze bisschop zijn, zo dacht hij nog, al tollend... maar gelukkig kwam hem een dikke eik in de weg te staan, die tegen de stoofpot knotste. En de pot brak en Isengrimus viel op

zijn gat en honderdduizend sterren stonden aan de hemel. Hij verzamelde de stukken en wandelde de weg terug, met pijn in het hart, met stomme woede in de kop, doch met, elaaas, slechts weer wraakplannen, die niet uit te voeren waren. Hij was echter nog niet aan het einde van zijn rampen, want op de weg naar huis kwam hem zijn wijf Hersinde ginder tegemoet... met groot misbaar haar handen wringend en haar ogen rollend. En wat zij hem vertelde, nu met tranen in de stem, en dan met lachjes en lonkjes, met strikken om het mooi te maken, en tevens met spelen om er u het vel aan stuk te rijten, dat kwam ongeveer op het volgende neer: hoe zal ik naar waarheid zeggen, Isengrimus, dat uw schone neef Reinaert ten onzent is binnengekomen en zijn gevoeg heeft gedaan in het bed van onze kinderen? Want hij houdt niet van kinderen, hij zegt dat zij een haartje naar hun vaartje hebben... en alhoewel ik vind, dat het een beetje de waarheid is, Isen-

De „Reinaert” toegankelijk!

grimus, geef ik hem toch geen gemel. Hij en wan- et pijn in ede in de chts weer uit te voe- chter nog zijn ram- naar huis Hersinde root mis- ngend en wat zij nen in de s en lonk- t mooi te pelen om rijten, dat volgende waarheid uw scho- nzent is n gevoeg van onze oudt niet dat zij een rtje heb- d, dat het is, Isen-

„Isengrimus” boek V, vers 747-820; „Le roman de Renart”, branche II, 1025-1936; „Van den Vos Reinaerde”, vers 87-97.

HERTALING

Waarom nu deze hernieuwde aandacht voor de slimme vos? Wel, eind vorig jaar verscheen een prachtige hertaling van dit werk van Willem, gemaakt door Ernst van Altena en geïllustreerd door Bert Bouman. Een prachtig boek van uitgeverij Ploegsma in Amsterdam. De verhalen van de vos lijken me genoegzaam bekend, zodat ik meen te kunnen volstaan met een illustratief citaat. Het betreft hier de streek waarbij Reinaert de Beer Bruin die hem komt „indagen” om voor z'n streken voor 't hof van koning Nobel te verschijnen, slachtoffer laat worden van eigen vraatzucht. Hij maakt de beer wijs, dat in een gespleten boom op 't erf van de timmerman Lamfried een grote voorraad honing ligt opgeslagen. Op 't moment, dat Bruin de kop en voorpoten in de spleet steekt, trekt Reinaert de wiggen weg, waardoor de beer vreselijk bekneld raakt. Dan roept Reinaert de timmerman en alle dorpelingen ko-

men om Bruin tot moes te slaan. De tekst van Van Altena nu:

„Menig wijf en menig man,
meer dan ik hier noemen kan,
staken, sloegen, ramden, roeiden,
dat Bruins bloed bij stromen
vloeiide” (...)

(Bruin raakt zo buiten zichzelf, dat hij met enorme krachtsin- spanning zich weet te bevrijden en blindelings naar de rivier springt, tussen een stel oude wijven);

„Eén daarvan was het pastoors-
wijf;
toen de paap haar mager koorts-
lijf
spartelen zag ver in de vliet
lokte het hem langer niet
Bruin te slaan. Hij riep verma-
nend:

„Edele parochianen,
ginder drijft mijn vrouw Julocke
met haar spinstok en spinrokken,
helpe wie haar hulp kan geven,
die schenk ik voor heel z'n leven
op diep-christelijke gronden
volle aflaat van zijn zonden!”

U ziet, dat 't nogal makkelijk toeging. Van dergelijke satirische voorvallen staat de geschiedenis

vol. Een volstrekt aktueel boek - nog steeds. Nog altijd vindt men satire in journalistiek en kunst. Nog altijd blijken er veel maatschappelijke en sociale toestanden het hekelen meer dan waar en nog altijd is er die diep-menselijke waarheid, dat sluwheid 't wint van naïviteit.

OLDAMBTS

Er is meer: begin dit jaar verscheen bij Vabo/Sasland in Groningen nog een Reinaert-vertaling. Nu een herdruk van het werk van een begaaf Gronings streektaaldichter: Jelte Dijkstra. Deze uitgave zal vele streektaallezers aanspreken vanwege de taalen- voud, die erin zichtbaar wordt en de herkenbaarheid, die door Dijkstra's kennis van 't Westerkwartiers en 't Oldambts gekoppeld aan een vlotte vertelpen, erin te vinden is. Ook hier weer tekeningen, „plaatjes” liever, maar nu van H.E. Roodenburg. Ter vergelijking dezelfde passage uit deze uitgave geciteerd.

„Bruin was eerst totaal van streek,
Maar dou-e goud oet d'ogen keek,
Zaag-e, dat aan d'aine ried
'n Woater stroomde, daip en wied.
Hai nam 'n roam noa d'olle wien-
ven,
Om hom tou en - mit heur vieven
Smeet hai z'aal in 't frisse nat!

Ook Julocke kreeg 'n bad...
Wat 'n haibel! Elk vergat
d'Aarme Bruin nog meer te ploa-
gen,
En pestoor begon te kloagen:
„Edel volk! Mien vrouw ver-
drinkt!
Help heur, veur z'omdele zinkt;
Kiek, doar drift mien vrouw Ju-
lock;
In heur haand hoalt zai 't spin-
rok...
Elk, dei wil en keer en mag,
Vergeef 'k zien kwoad.. en joar en
dag
Krigt-e ofloat veur zien zonnen!
Laive God, wat mout 'k begun-
nen”... (blz. 31)

U ziet, een aardig boekje, voor wie z'n Oldambts een goed hart toedraagt. Wellicht op scholen te gebruiken om toch de Reinaert wat uit de ontoegankelijke Mid- delnederlandse vergetelheid te halen of voor wie meent zelf wat meer van de streken van deze Vlaamse vos te moeten weten. Aanbevolen (beide uitgaven!).

- Ernst van Altena: „Reinaert de Vos” (Ploegsma, Amsterdam) 75 blz. f 24,90.

- J. Dijkstra: Van de Vos Reinaerde. In 't dialect van 't Oldambt (Stabo-Groningen) 122 blz. Met 'n nabeschouwing van Prof. Dr. H. Entjes. Herduk van 1922.